

Toen, terwijl zijn dankbare deemoed hem verzoende met wat er aan bitteris en krenking voor hem was geweest, terwijl zijn leven zich in hem toesloot tot een gaaf geheel, goed, omdat het van God kwam, voegde de Werkmeester plotseling de laatste schakel in en nam de keten weg.

Niemand had het verwacht, hij leek nog zoo sterk en robust, hij praatte nooit over ouder-woorden of over een naderend einde. Maar hij leefde wel naar het einde toe, dat had zijn vrouw geweten aan duizend kleine dingen, aan den toon van zijn bijbellezen, aan de mildheid, waarmee hij het leven aanzag, aan den glans, die de matheid van zijn gezicht verklaarde. Zij had geweten en eigenlijk toch niet willen weten, omdat ze de gedachte aan de vereenzaming, waarin zij achter zou blijven, niet aandurfde. Hoe moest dat gaan — zij, die altijd achter hem geschuild had in alle stormen, die God over hen losliet en dan — alleen, zonder bescherming, midden in het woeden van alle winden? Niet meer geborgen in zijn liefde, maar arm en beroofd, een klein, eenzaam mensch, die nooit geleerd had alleen te gaan?

Maar toen Gods hand hem gelegd had in de groote rust en ze neerzag op zijn stille, vredige gelaat, moest haar klein-egoïstisch bekommeren wel zwijgen en waren de tranen, die zij schreide, niet van leed om wat zij verloor, maar van een weenende blijdschap om de zaligheid, die hij van zijn Heiland ontvangen had.

II.

Mevrouw Godewaard zocht met haar breiwerk het schimmetje bleeke winterzon, dat nog even fleurde in het hoekje van de kleine voorkamer. Ze kon vanaf dit plaatsje de laan afzien en meteen het oog houden op de werkzaamheden van het nog-kinderlijke daghulpje, dat nu bezig was de tafel af te ruimen en dan de kamer moest doen. Het was haar eigenlijk alles zoo vreemd nog: in haar oude huis had ze een al-bejaarde, vertrouwde dienstbode gehad, die in de dagelijksche zorgen en beslommeringen deelde als een lid van het

gezin en die haar maar noode alleen gelaten had, toen ze van woonplaats veranderde. En nu was haar eenige aanspraak dit schuwe kind, dat wel haar best deed, maar dat voor de oude vrouw meer schichtig ontzag dan genegenheid had. Enfin — het was toch maar het beste zoo, een vreemd meisje heelemaal bij zich in huis, daar schrok ze ook wat van terug, ze kon het met dit kleine ding en zoo nu en dan eens een werkster best af in haar peuterige huisje. En als de jongens kwamen — dan waren ze onder elkaar — dan stoorde geen vreemd gezicht de gezamenlijke herinneringen.

Als de jongens kwamen — Ze staarde naar buiten in de grijze, wintersche dorpslaan, waar de huisjes kouwelijk achteruitgedoken stonden, waar wat traag morgenbeweeg langs ging van een melkkar of een slagersjongen, fluitend op zijn fiets. Wat trok het al naar de Kerst, ze moest er nu heusch aan gaan denken, het hielp niet meer, of ze tegen zich zelf zei: o, dat duurt nog zoo lang — Nee, het duurde niet lang meer — straks zou het Kerstfeest zijn — en dan —

Ze had zoo gehoopt, dat ze bij haar zouden zijn. Maar Johan had een paar dringende vergaderingen — misschien, dat hij Oud en Nieuw nog over zou komen — en Koos kon van te voren niets zeggen, dat hing heelemaal af van den gang van het werk: het kon evengoed niet als wel zijn. Het vorig jaar, bij Vaders leven, was hij ook niet thuis geweest, hij had een veel meer wisselvallig bestaan dan Johan. Ze waren allebei al eens komen kijken dit najaar, hoe ze hier zat, maar ze had ze samen nog niet aan haar tafel gehad en daarnaar verlangde ze, naar den naglans van het oude gezinsleven, al moest daar dan nu ook altijd een smartelijke gebrokenheid in zijn.

Het tuinhekje klapte en ze keek op van haar dwalende gedachten. Hé — Frans al, zoo vroeg op den morgen — wat zou die hebben? Terwijl hij over het grintpaadje toeliep op de deur, kon ze scherp zijn profiel zien en het viel haar op, hoe oud hij werd, hoe beverig en rimpelig de lijnen in zijn gezicht waren. — Och, ja, Frans ook al — gelijkmoedige, fleurige Frans ook — ze werden allen te zamen oud. Eén echter was niet oud geworden — haar eigen man. — Hij was neergeveld als een nog krachtige boom en nooit zou haar geest